

Nowe stanowisko kosaćca syberyjskiego *Iris sibirica* L. (Iridaceae) na Dolnym Śląsku

New locality of *Iris sibirica* L. (Iridaceae) in Lower Silesia

PIOTR GORZELAK

P. Gorzelak, Sokołowice 49, 56–400 Oleśnica; e-mail: apgorzelak@plusnet.pl

ABSTRACT: This paper presents a new locality of *Iris sibirica* L. in Lower Silesia. It presents current state of the stand and draws attention to threats and possibilities of its protection and preservation.

KEY WORDS: *Iris sibirica*, Lower Silesia, endangered species

Wstęp

Kosaciec syberyjski (*Iris sibirica* L.) jest rośliną wieloletnią, o zasięgu eurosyberyjskim. Zwarty zasięg jego występowania obejmuje środkową Europę, na zachodzie dochodząc do północnych Włoch i środkowych Niemiec oraz południowej Skandynawii, a na południu osiągając Bałkany (Kujawa-Pawlaczyk, Pawlaczyk 2001; Piękoś-Mirkowa, Mirek 2003). Na wschodzie jego zasięg rozciąga się przez Nizinę Rosyjską po północno-zachodnią część Syberii i Daleki Wschód. W Polsce występuje na rozproszonych stanowiskach na niżu oraz w pasie wyżyn południowych. W Karpatach podawany z pojedynczych stanowisk tylko w niższych położeniach (Kujawa-Pawlaczyk, Pawlaczyk 2001; Mitka i in. 2008; Piękoś-Mirkowa, Mirek 2003; Zajac i in. 2001). Na terenie Dolnego Śląska gatunek ten występuje głównie w środkowej części regionu, osiągając niższe położenia górskie; część stanowisk ma dzisiaj charakter historyczny (Pender 2003; Zajac i in. 2001). Kosaciec syberyjski objęty jest ścisłą ochroną gatunkową. Jest również, ze względu na zanikanie jego stanowisk oraz silną presję człowieka, gatunkiem zagrożonym zarówno w skali kraju (kategoria zagrożenia V – narażony) jak i regionalnie na Dolnym Śląsku (kategoria zagrożenia VU – narażony) (Kącki i in. 2003; Rozporządzenie 2004; Zarzycki, Szelaąg 2006).

Celem pracy jest przedstawienie nieznanego stanowiska gatunku na terenie Dolnego Śląska.

GORZELAK P. 2012. Nowe stanowisko kosaćca syberyjskiego *Iris sibirica* L. (Iridaceae) na Dolnym Śląsku. *Acta Botanica Silesiaca* **8**: 155–160.

1. Charakterystyka gatunku

Kosaciec syberyjski jest rośliną o wysokości do 120 cm, z dość długim, płozącym się kłaczem, o łodydze prostej, pustej w środku, z resztkami zeszłorocznych liści u nasady. Liście równowąskie, trawiaste, o szerokości do 1 cm, krótsze od łodygi. Podsadki błoniaste, koloru brązowego. Kwiatostan 1–3 kwiatowy, kwiaty fioletowe, z żółtymi smugami, o średnicy 6–8 cm. Owocem jest elipsoidalna, poprzecznie pomarszczona torebka (Kujawa-Pawlaczyk, Pawlaczyk 2001; Piękoś-Mirkowa, Mirek 2003; Rutkowski 2004).

Kosaciec syberyjski jest geofitem (Rutkowski 2004) występującym na wilgotnych i świeżych łąkach trzęślicowych, w zaroślach wierzbowych, na obrzeżach rowów, na torfowiskach niskich w dolinach rzecznych oraz na obrzeżach wilgotnych lasów w miejscach otwartych lub częściowo ocienionych. Preferuje siedliska świeże i wilgotne, na glebach żyznych i umiarkowanie żyznych, semihydrogenicznych i hydrogenicznych (czarnych ziemiach, glebach gruntowo-glejowych, murszowych i torfowych), rzadziej na glebach brunatnych i płowych (Kujawa-Pawlaczyk, Pawlaczyk 2001; Piękoś-Mirkowa, Mirek 2003).

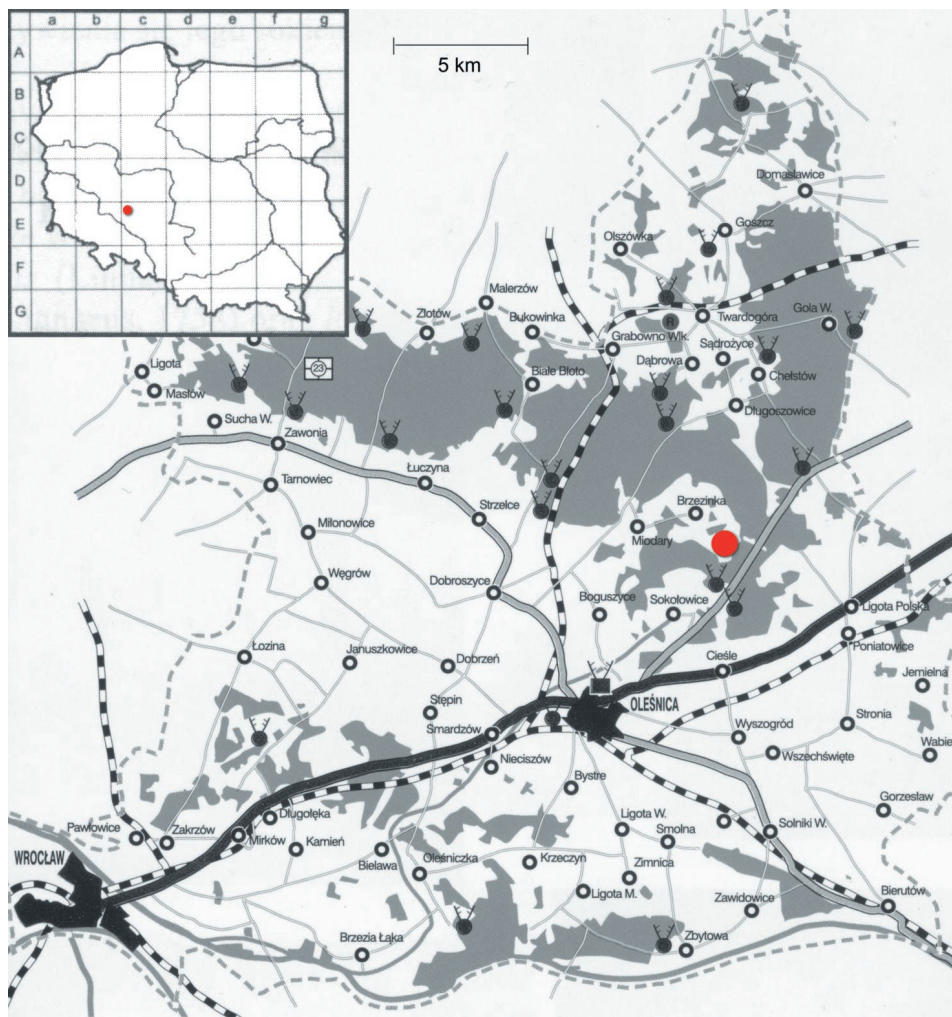
Jest gatunkiem charakterystycznym dla wilgotnych łąk trzęślicowych ze związku *Molinion* i zespołu *Molinion caeruleae*. Sporadycznie może występować w mokrej psiarze *Nardo-Juncetum squarrosi* oraz w ziołoroślach *Filipendulo-Geranium* (Matuszkiewicz 2006; Piękoś-Mirkowa, Mirek 2003).

2. Materiał i metody

Stanowisko *Iris sibirica* zlokalizowano względem najbliższych miejscowości i kwadratu ATPOL (Zajac, Zajac 2001). W terenie wykonano zdjęcia fitosocjologiczne. Zmierzono powierzchnie zajmowane przez kępy i policzono pędy kwitnące. Podano przynależność syntaksonomiczną płatu z udziałem *Iris sibirica* (Kossowska, Turzańska 1993; Matuszkiewicz 2006).

3. Charakterystyka stanowiska

Nowe stanowisko kosaćca syberyjskiego zostało odnalezione w dolinie rzeki Oleśnicy na Dolnym Śląsku, na wschód od wsi Brzezinka, na łące prywatnej własności (ryc. 1). Stanowisko położone jest na skraju łąki ze związku *Molinion* oraz przy zadrzewieniu złożonym z olchy czarnej, jesionu wyniosłego oraz brzozy brodawkowatej, w kwadracie ATPOL CE32. Kosaciec syberyjski (ryc. 2) występuje ok. 200 m od drogi asfaltowej i ok. 50 m od grobli stawu hodowlanego.

Ryc. 1. Lokalizacja nowego stanowiska kosańca syberyjskiego (*Iris sibirica* L.) (według folderu informacyjnego „Nadleśnictwo Oleśnica”)

Fig. 1. Location of the *Iris sibirica* L. new site (according to the booklet „Forest district of Oleśnica”)

Stanowisko złożone jest z dwóch kęp – większej o powierzchni 2 m² (35 kwitnących pędów) i mniejszej o powierzchni 1 m² (21 kwitnących pędów).

Zdjęcie fitosocjologiczne dokumentujące stanowisko: data: 01.08.2009; gleba: czarna ziemia właściwa; warstwa a: pokrycie 15%; *Alnus glutinosa* 2, *Betula pendula* +, *Fraxinus excelsior* +; warstwa b: pokrycie 5%; *Viburnum opulus* 1; warstwa c: pokrycie 95%;

Iris sibirica 3, *Carex acutiformis* 2, *Eupatorium cannabinum* 2, *Molinia caerulea* 2, *Aegopodium podagraria* 1, *Phragmites australis* 1, *Rubus caesius* 1, *Calamagrostis arundinacea* +, *Calystegia sepium* +, *Cirsium oleraceum* +, *Deschampsia caespitosa* +, *Equisetum fluviatile* +, *Filipendula ulmaria* +, *Galeopsis tetrahit* +, *Humulus lupulus* +, *Lycopus europaeus* +, *Lysimachia vulgaris* +, *Poa pratensis* +, *Urtica dioica* +.

Ryc. 2. Kosaciec syberyjski (*Iris sibirica* L.) na nowym stanowisku (fot. P. Gorzelak)
Fig. 2. *Iris sibirica* L. in a new locality (photo by P. Gorzelak)

4. Potencjalne zagrożenia i możliwości ochrony stanowiska

Omawiane stanowisko *Iris sibirica* może być zagrożone ze strony kilku czynników, pomimo występowania kosaćca w optymalnym dla niego zbiorowisku. Dwie kępy kosaćca syberyjskiego, o małej powierzchni (ok. 3 m²), nie stanowią o jego stabilności, a raczej o podatności na działanie negatywnych czynników. Największym zagrożeniem wydaje się być brak ekstensywnego użytkowania łąki z kosaćcem i jej zarastanie przez odnowienia naturalne olchy i brzozy oraz akumulacja materii organicznej, ograniczająca jego ekspansję (Pender 2003;

Załuski 2007). Tendencja do rozbudowy i tworzenia nowych stawów hodowlanych również może wpływać na żywotność tego gatunku, jeżeli nie bezpośrednio, to pośrednio, poprzez zmianę stosunków wodnych w dolinie rzeki Oleśnicy. Nie można pominąć także antropopresji ze strony okolicznej ludności oraz turystyki. Penetracja terenu przez turystów, począwszy od wiosny aż do późnej jesieni, jest bardzo duża i może stanowić poważne zagrożenie dla tak atrakcyjnego gatunku.

Odkryte stanowisko kosańca syberyjskiego leży na terenie projektowanego SOO Natura 2000 „Dolina Oleśnicy i Potoku Boguszyckiego”. Fakt ten może pomóc w jego ochronie poprzez zwiększone dopłaty do ekstensywnego użytkowania łąk, w ramach PROW 2007–2013, na terenach objętych obszarami Natura 2000. Również szczegółowa inwentaryzacja chronionych siedlisk oraz opracowanie planu ochrony obszaru może przyczynić się do zachowania tego cennego stanowiska (Kujawa-Pawlaczyk, Pawlaczyk 2003; Pender 2003; Stefańska-Krzaczek, Kącki 2009; Załuski 2007).

Literatura

- KĄCKI Z., DAJDOK Z., SZCZĘŚNIAK E. 2003. Czerwona lista roślin naczyniowych Dolnego Śląska – W: KĄCKI Z. (red.), Zagrożone gatunki flory naczyniowej Dolnego Śląska. – Instytut Biologii Roślin UWr. & PTPP „Pro Natura”, Wrocław, s. 9–65.
- KOSSOWSKA M., TURZAŃSKA M. 1993. Inwentaryzacja stanowisk chronionych gatunków roślin na terenie gminy Oleśnica. – Wojewódzki Konserwator Przyrody we Wrocławiu, Wrocław. Mscr.
- KUJAWA-PAWLACZYK J., PAWLACZYK P. 2001. Rzadkie i zagrożone rośliny naczyniowe lasów Ziemi Lubuskiej i Łużyc. – Wyd. Lubuskiego Klubu Przyrodników, Świebodzin, 222 ss.
- KUJAWA-PAWLACZYK J., PAWLACZYK P. 2003. Ochrona rzadkich i zagrożonych roślin w lasach. – Wyd. Klubu Przyrodników, Świebodzin, 118 ss.
- MATUSZKIEWICZ W. 2006. Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski. – Wyd. Nauk. PWN, Warszawa, 537 ss.
- MITKA J., OKLEJEWICZ K., SZAWCZYK M., PAWELEC J. 2008. Kosaciec syberyjski. – W: MIREK Z., PIĘKOŚ-MIRKOWA H. (red.), Czerwona Księga Karpat Polskich. Rośliny naczyniowe. – Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN & Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków, s. 436–438.
- PENDER K. 2003. Zagrożone gatunki zbiorowisk trawiastych na Dolnym Śląsku – W: KĄCKI Z. (red.), Zagrożone gatunki flory naczyniowej Dolnego Śląska. – Instytut Biologii Roślin UWr. & PTPP „Pro Natura”, Wrocław, s. 109–130.
- PIĘKOŚ-MIRKOWA H., MIREK Z. 2003. Rośliny chronione. – Multico Oficyna Wydawnicza, Warszawa, 417 ss.
- ROZPORZĄDZENIE MINISTRA ŚRODOWISKA z dnia 9 lipca 2004 w sprawie określenia gatunków dziko występujących roślin objętych ochroną. Dz. U. 2004 Nr 168, poz. 1764.

- RUTKOWSKI L. 2004. Klucz do oznaczania roślin naczyniowych Polski niżowej. – PWN, Warszawa, 812 ss.
- STEFAŃSKA-KRZACZEK E., KĄCKI Z. 2009. Identyfikacja leśnych siedlisk przyrodniczych Natura 2000 na przykładzie Nadleśnictwa Oleśnica Śląska. – *Leśne Prace Badawcze* **70**(1): 77–88.
- ZAJĄC A., ZAJĄC M. (red.) 2001. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. – Pracownia Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki UJ, Kraków, s. 307.
- ZAŁUSKI T. 2007. Zagrożenie i ochrona zespołów trawiastych – W: FREY L. (red.), *Księga Polskich Traw*. – Instytut Botaniki im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk, Kraków, s. 283–316.
- ZARZYCKI K., SZELĄG Z. 2006. Czerwona lista roślin naczyniowych w Polsce. – W: MIREK Z., ZARZYCKI K., WOJEWODA W., SZELĄG Z. (red.), *Czerwona lista roślin i grzybów Polski*. – Instytut Botaniki im. W. Szafera, PAN, Kraków, s. 9–20.

Summary

Iris sibirica is a perennial plant with Euro-Siberian geographical range of distribution. The species appears mainly in the middle part of Lower Silesia and it reaches the lower parts of the mountains, however some of these localities do not find confirmation nowadays (Pender 2003; Zajac i in. 2001). *Iris sibirica* is a protected and endangered species in Poland (category of threat V – vulnerable) as well as in the region of Lower Silesia (category of threat VU – vulnerable) (Kącki i in. 2003; Regulation of the Minister 2004; Zarzycki, Szeląg 2006).

The new locality of *Iris sibirica* has been found in the valley of Oleśnica river. It is localized to the east of Brzezinka village, on a meadow which is a private property (ATPOL square CE32) (Kossowska, Turzańska 1993; Zajac i in. 2001).

Further existence of *Iris sibirica* on the newly discovered locality can be threatened by many factors, such as changes in the habitats conditions, tourism and low stability of its locality. *Iris sibirica* is a plant species of high importance. Therefore, actions should be made that aim at its protection and conservation at this particular locality.